

ACHCHIQ BODOM (PRUNUS AMYGDALUS L.) NING O‘RMON MELIORATSIYASIDAGI AHAMIYATI

Xalilova F.Sh: qishloq xo‘jaligi fanlari falsafa doktori,
talaba: **Erkaboyev Furqat Eshqurbon o‘g‘li**

Annotatsiya. Ushbu maqolada achchiq bodomning tuproqning ustki unimdor qatlamining yuvilib ketishini oldini olishdagi ahamiyati yoritilgan. Tog‘ qiyaliklarida bodomzorlar barpo qilinsa tuproqda suv eroziyasini oldini olishda ishonchli himoya bo‘ladi. Bundan tashqari o‘rmonzor maydonlarining kengayishiga ko‘maklashilgan bo‘ladi.

Kalit so‘zlar. Oddiy shirin bodom, tog‘ va tog‘oldi, eroziya, qiyalik, melioratsiya, bodomzorlar, o‘rmon.

Achchiq bodom yovvoyi holda uchraydi. O‘zbekistonning dengiz sathidan 1000–1200 m gacha bo‘lgan tog‘li mintaqalarida tarqalgan. Achchiq bodom (*Prunus amygdalus* L.) bodom (*Amygdalus* L.) – ra‘noguldoshlar (Rosaceae, anorgullilar oilasi) oilasiga mansub bo‘lgan o‘simlikdir.

Bodomning 40 ga yaqin turi ma‘lum. Osiyo, Shimoliy hamda Markaziy Amerikada, Yevropaning janubda, Zakavkazy, O‘rta Osiyoda tarqalgan. O‘zbekistonda 5 turi mavjud. Ulardan bittasi — shirin mag‘izli Bodom (*A. communis* L.) ekiladi, qolganlari yovvoyi holda uchraydi. O‘zbekistonning dengiz sathidan 1000–1200 m gacha bo‘lgan tog‘li zonalarida (Farg‘ona vodiysi, Surxondaryo, Qashqadaryo, Samarqand, Toshkent viloyatlarida) o‘stiriladi.

Bodom asosan O‘rta yer dengizi, Markaziy Amerika, Markaziy Osiyo mamlakatlarida keng tarqalgan. Bodom mag‘zini yetishtirish bo‘yicha Italiya, Fransiya, Qrim, Zakavkaze va O‘rta Osiyo davlatlari, shu jumladan O‘zbekiston yetakchi o‘rinlarni egallaydi. Oddiy shirin bodom tabiatda 4-10 m balandlikkacha o‘sadigan kichik daraxtyoki baland bo‘yli buta hisoblanadi. Mevalari quruq danak (yong‘oq), cho‘zinchoq tuxumsimon 3-4 sm uzunlikda. Bodom ekilgandan so‘ng 3-4 yilida hosilga kiradi, 10-12 yoshlarida maksimal hosil beradi. 100 yilgacha yashaydi.

Achchiq bodom ildiz tizimi juda chuqur ketadi, shu sababli u suvni yerning chuqur qatlamlaridan oladi. Bu xususiyat uni qurg‘oqchil va toshloq hududlarda o‘sishiga imkon beradi va cho‘llanishga qarshi kurashda muhim o‘simlik hisoblanadi. Uning ildizlari kuchli tarmoqlanadi va yassi hamda tik qiyaliklarda tuproq eroziyasini kamaytiradi. Shu sababli achchiq bodom tog‘ yonbag‘irlarini mustahkamlashda keng ishlatiladi. Barglari to‘kilganda tuproqqa chirindi qo‘shadi, bu esa tuproqning fizik va kimyoviy xossalarini yaxshilaydi.

Achchiq bodomdan ihota-o'rmon polosalari barpo etiladi. Bu polosalar shamol tezligini pasaytiradi va atrofdagi ekin maydonlarini himoya qiladi.

Achchiq bodom sho'rlanish darajasi o'rta bo'lgan tuproqlarda ham o'sib, bunday joylarda tuproqning meliorativ holatini yaxshilashga yordam beradi.

U tabiiy sharoitda boshqa butalar bilan birgalikda o'sib, ekotizimni barqarorlashtiradi va foydali hasharotlar uchun yashash muhiti yaratadi.

Achchiq bodomning bosh ildizi 2–3 metr, ba'zan 5 metrgacha chuqur o'sadi. Shu sababli u chuqur qatlamdagi namlik va ozuqalarni oson oladi. Yon ildizlar tuproqning yuqori qatlamlarida keng tarmoqlanib, tuproqni mustahkamlaydi va eroziyaga qarshi turadi. Ildizlarining katta qismi suvni uzoq saqlash va kam namlikda ham oziqlanish imkonini beradi. Shu tufayli achchiq bodom cho'l va tog' etaklarida ham o'sishi mumkin. Achchiq bodom ildizlari tosh orasidan ham o'sib chiqishi mumkin, bu esa uni tuproqni mustahkamlovchi o'simlik sifatida muhim qiladi. Shu tufayli u cho'llanishga qarshi barpo etiladigan ihota-o'rmonlarda keng ishlatiladi. Kuchli ildiz tizimi tufayli achchiq bodom ko'pincha madaniy bodom (shirin bodom) va shaftoli navlarini payvandlash uchun ildizpoya (payvandtag) sifatida ishlatiladi.

Achchiq bodom -20°C gacha bo'lgan sovuqlarga bardosh bera oladi. Bu xususiyat uni tog'li hududlar va kontinental iqlim sharoitlari uchun mos qiladi.

Uning kuchli tanasi va egiluvchan shoxlari tufayli achchiq bodom kuchli shamollarda sinmaydi, shu sababli ihota-o'rmon polosalarida ekiladi. $40\text{--}45^{\circ}\text{C}$ gacha bo'lgan yuqori haroratlarga ham bardosh bera oladi. Barglari issiqda tez qurimaydi, chunki u namni tejab ishlatadi.

Achchiq bodom sho'rlanish darajasi past va o'rta bo'lgan tuproqlarda ham o'sishi mumkin. Shu tufayli meliorativ ekin sifatida sho'r yerlarni yaxshilashda foydalidir.

Achchiq bodom — ildiz tizimi **chuqur, kuchli tarmoqlangan va qurg'oqchilikka chidamli** bo'lib qurg'oqchilik, sovuq, issiq, shamol va sho'rga chidamli o'simlik bo'lib, tog' yonbag'irlarini mustahkamlash, cho'llanishga qarshi kurashish, **tog'li, quruq va eroziyaga moyil yerlarda** meliorativ ahamiyatga ega o'simlik sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. J.M. Namozov., Y.X. Yuldashov. Oddiy bodom–prunus Amygdalus batsch ni yetishtirish agrotexnologiyasi asoslari. Science and innovation, (Special Issue), 2022.
2. J.M. Namozov., Y.X. Yuldashov. Oddiy bodom – Prunus amygdalus Batsch ning bioekologik xususiyatlari. Guliston davlat universiteti
3. Тўхтаев, Б. Ё., Маҳкамов, Т. Х., Тўлаганов, А. А., Маматкаримов, А. И., Маҳмудов, А.В., & Аллаяров, М. Ў. (2015). Доривор ва озуқабоп ўсимликлар

плантацияларини ташкил қилиш ва хом ашёсини тайёрлаш бўйича йўриқнома.

4. Щепотьев, Ф., Рихтер, А., Павленко, Ф., Молотков, П., Кравченко В., Ирошников, А. (1985). Орехоплодовые лесные и садовые культуры, Москва: (84 с).
5. Озолина, Г. (1990). Орехоплодные в Узбекистане, Тошкент: (125 с).

